

UUSIKAUPUNKI

KETTELI, PAMPRINNIEMI

ARKEOLOGINEN TARKASTUS

Laatinut:
Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy
Kalle Luoto

SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
2	Tarkastustyö	2
3	Kohteet	5
3.1	Ketteli 1	6
3.2	Ketteli 2	8
3.3	Pamprinniemi 1	10
3.4	Sämpkiniemi	11
4	Tulokset	12
5	Tärkeimmät lähteet	13

Taustakartat:

Maanmittauslaitoksen Maastotietokannan 05/2018 aineistoa

http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata_lisenssi_versio1_20120501

Kartta 1.	Ote Uudenkaupungin yleiskaavasta. Ei mittakaavassa.	2
Kartta 2.	Ote kartasta "Ketteli Isojako 1799". Ei mittakaavassa.	3
Kartta 3.	Ote kartasta isojaonjärjestelyn kartasta vuodelta 1903. Ei mittakaavassa.	3
Kartta 4.	Ote peruskartasta PK 1131 06 – 113103 vuodelta 1968. Ei mittakaavassa.	3
Kartta 5.	Havaitut kohteet. Mittakaava 1: 20 000.	4
Kartta 6.	Tarkastuksessa havaitut kohteet. Mittakaava 1:5000.	5

UUSIKAUPUNKI, KETTELI, PAMPRINNIEMI, ARKEOLOGINEN TARKASTUS

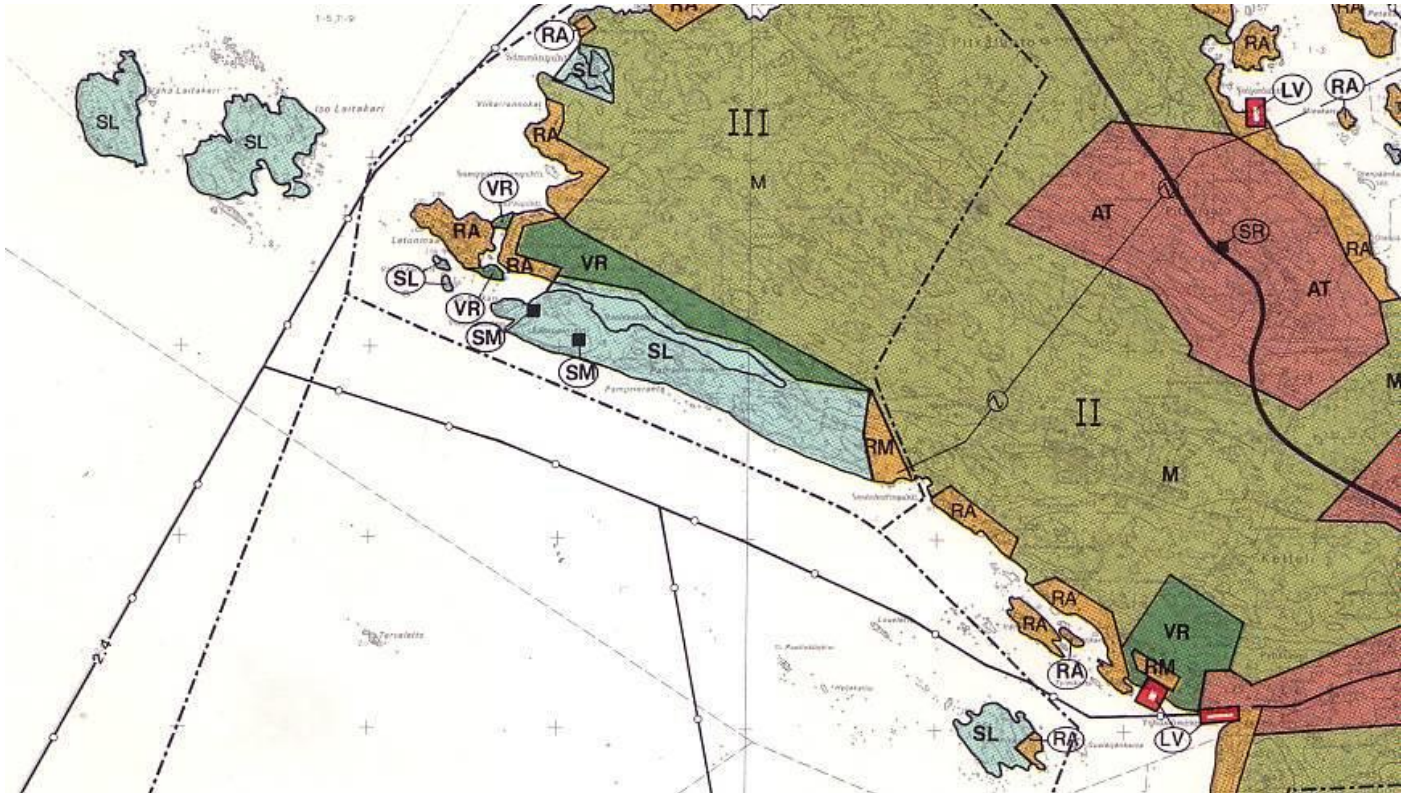
Tutkimuksen laji	Arkeologinen inventointi
Tutkimuslaitos:	Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy
Tarkastaja:	Kalle Luoto
Kenttätöaika:	4.7.2018
Peruskartta:	PK 1131 06 – 1131 03 KETTELI
Alkuperäinen tutkimuskertomus:	Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy:n arkisto
Tarkastetut kohteet:	Ketteli 1 ja Ketteli 2
Aikaisemmat tutkimukset:	Salo, Tuovinen ja Vuorinen 1992: Luettelo Suomen rannikon hautaraunioista. Osa 1. Turun ja Porin läänin rannikon varhaismetallikautiset hautarauniot.

1 Johdanto

Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy teki heinäkuussa 2018 arkeologisen tarkastuksen kahdella kohteella Uudenkaupungin Kettelin Pamprinniessä. Tarkastusalue sijaitsee Uudenkaupungin Pyhämaassa Kettelin kylän länsiosassa noin 20 kilometriä Uudenkaupungin keskustasta pohjoisluoteeseen. Tarkastetut kohteet sijaitsevat Pamprinniessä kallioisella metsämaalla. Museoviraston Muinaisjäännösrekisteriin ei alueelle ole merkitty tunnettuja muinaismuistokohteita.

Nykyisin Pamprinniemi on seurakunnan omistuksessa oleva luonnonsuojelualue, joka on säilynyt melko luonnontilaisena. Kapean niemen maisemat vaihtelevat koillispuolen kuusivaltaisesta lehtomaisesta kankaasta, kalliomännikön ja suopursua ja muita rämekasveja kasvavien kalliosoistumien kautta rannan avokallioon ja tervalepikkoon. Niemeä kiertää n. 4,5 km:n pituinen luontopolku, jonka varrelle on sijoitettu seurakunnan tekemiä Raamattu-aiheisia tauluja. Pamprinniemen koillispuolella on Hauinlahti, joka on maankohoamisen seurauksena umpeen kuroutumassa oleva merenlahti. Hauinlahti oli vielä 1900-luvulla pohjoisen Pyhämaan tärkein kutukalan pyyntivesi.

Tarkastus tehtiin, koska Uudenkaupungin Pamprinniemeen ollaan laatimassa ranta-asemakaavaa ja alueelle on merkitty Uudenkaupungin yleiskaavassa kaksi muinaisjäännöstä. Kaavasta on annettu Varsinais-Suomen maakuntamuseon lausunto "Lausunto arkeologisesta tutkimustarpeesta liittyen Kettelin kyläyleiskaavan ja Pamprinniemen ranta-asemakaavaan" (Dnro 4055-2018). Työ alkoi arkistoselvityksellä, selvitettiin muinaisjäännösmerkintöjen alkuperä. Tämän jälkeen tehtiin maastotarkastus kohteiden luonteen, säilyneisyyden ja sijainnin varmistamiseksi. Tässä selvityksessä tarkasteltiin ainoastaan kahta Pamprinniemen yleiskaavaan merkittyä kohdetta lähiympäristöineen. Laajempia maastotöitä alueella ei tehty. Tarkastuksen maastotyöt tehtiin 4.7.2018 ja jälkityöt tämän jälkeen heinäkuun lopussa.

Kartta 1. Ote Uudenkaupungin yleiskaavasta. Ei mittakaavassa.
Kaavakarttaan on merkitty kaksi muinaisjäännöstä (SM) Pamprinnemeen. Kohteille ei löytynyt tarkempaa selitystä.

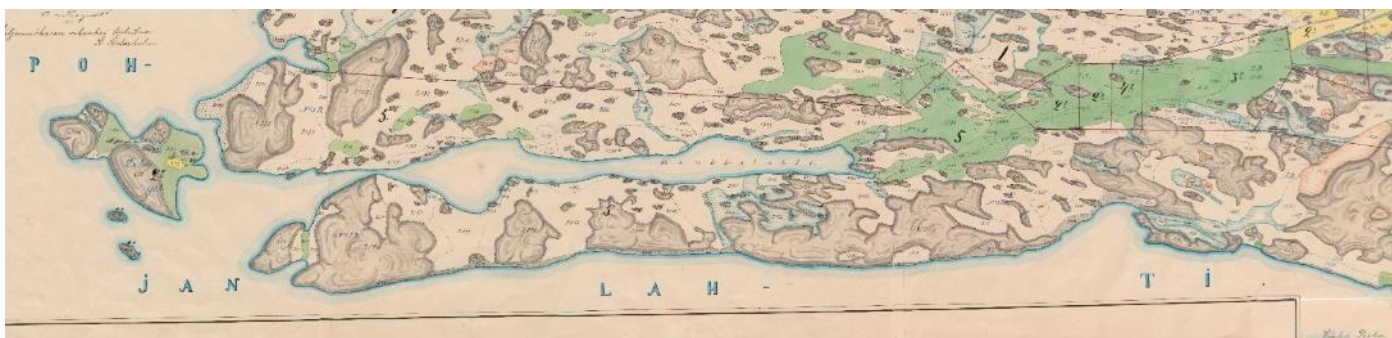
2 Tarkastustyö

Työ aloitettiin arkistosiselvityksellä, jossa tarkasteltiin kirjallisuutta ja historiallisia karttoja. Esiselvityksen perustana käytettiin erityisesti Museoviraston muinaisjäännösrekisteriä ja aiempia tutkimuskertomuksia.

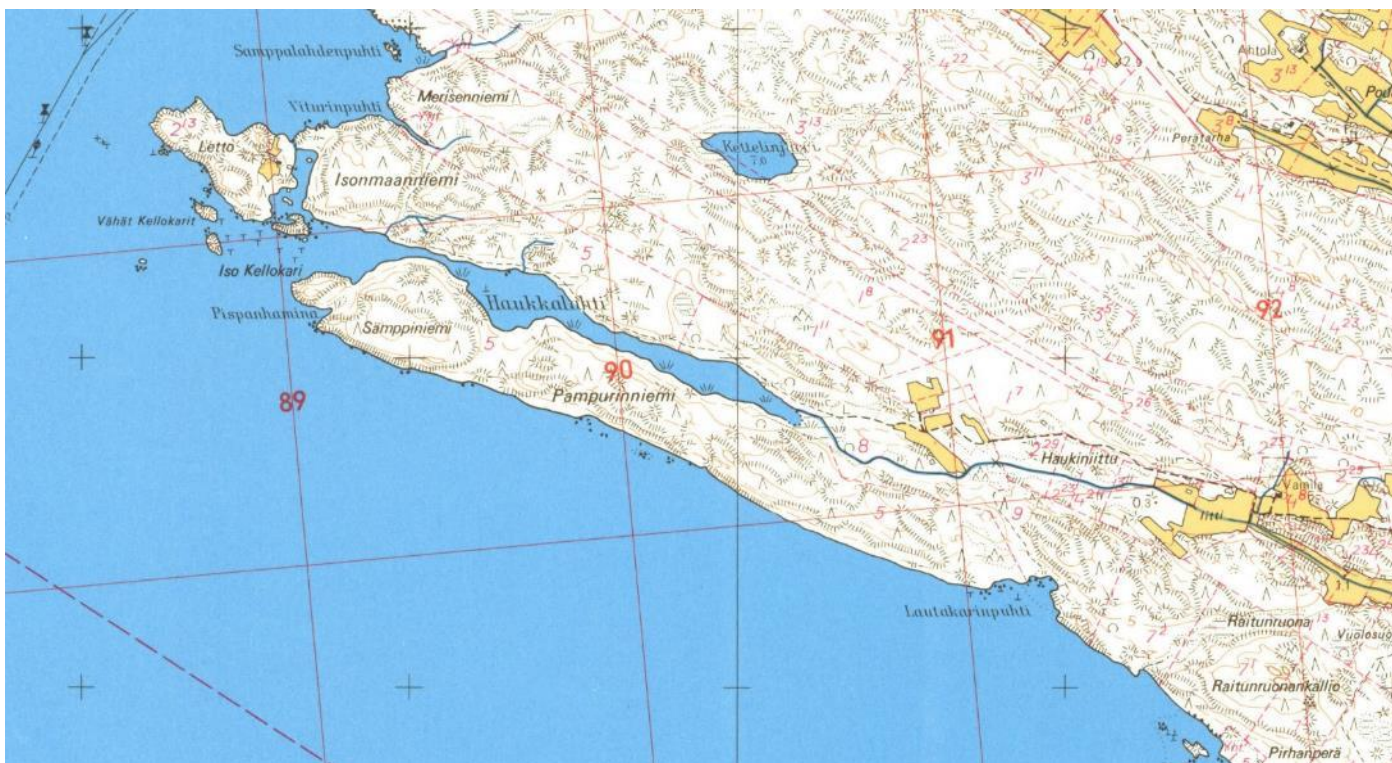
Esiselvitystyön yhteydessä paljastui, että kohteet on dokumentoitu Unto Salon, Tapani Tuovisen ja Juha-Matti Vuorisen vuonna 1992 laatimassa "Luettelo Suomen rannikon hautaraunioista. Osa 1. Turun ja Porin läänin rannikon varhaismetallikautiset hautarauniot Osa 2. Suomen rannikon arkeologisin kaivauksin tutkitut varhaismetallikautiset hautarauniot". Luettelo on julkaistu Turun yliopiston arkeologian oppiaineen julkaisusarjassa Karhunhammas 14 (toim. Korkeakoski-Väisänen, Lähdesmäki, Nissinaho & Tuovinen). Julkaisussa mainitaan sivulla 91 kaksi Kettelin kylässä sijaitsevaa kohdetta, joiden sijaintimerkintä sopii Uudenkaupungin yleiskaavan merkintöihin. Karhunhampaan kohdetiedot kuvaavat luettelomaisesti kohteiden ominaisuudet eikä niiden luonnetta kovinkaan tarkasti kuvata. Tästä syystä kohteiden tunnistamiseksi tehtiin myös maastotarkastus. Kohteet on nimetty alkuperäisen selvityksen perusteella Ketteli 1 ja Ketteli 2, vaikka kohteet sijaitsevat hieman kylän ulkopuolella.

Kartta 2. Ote kartasta "Ketteli Isojako 1799". Ei mittakaavassa.
Alueelle ei ole merkitty asutusta tai muita rakenteita. Kallioiden merkinnät on tehty koristeellisesti.

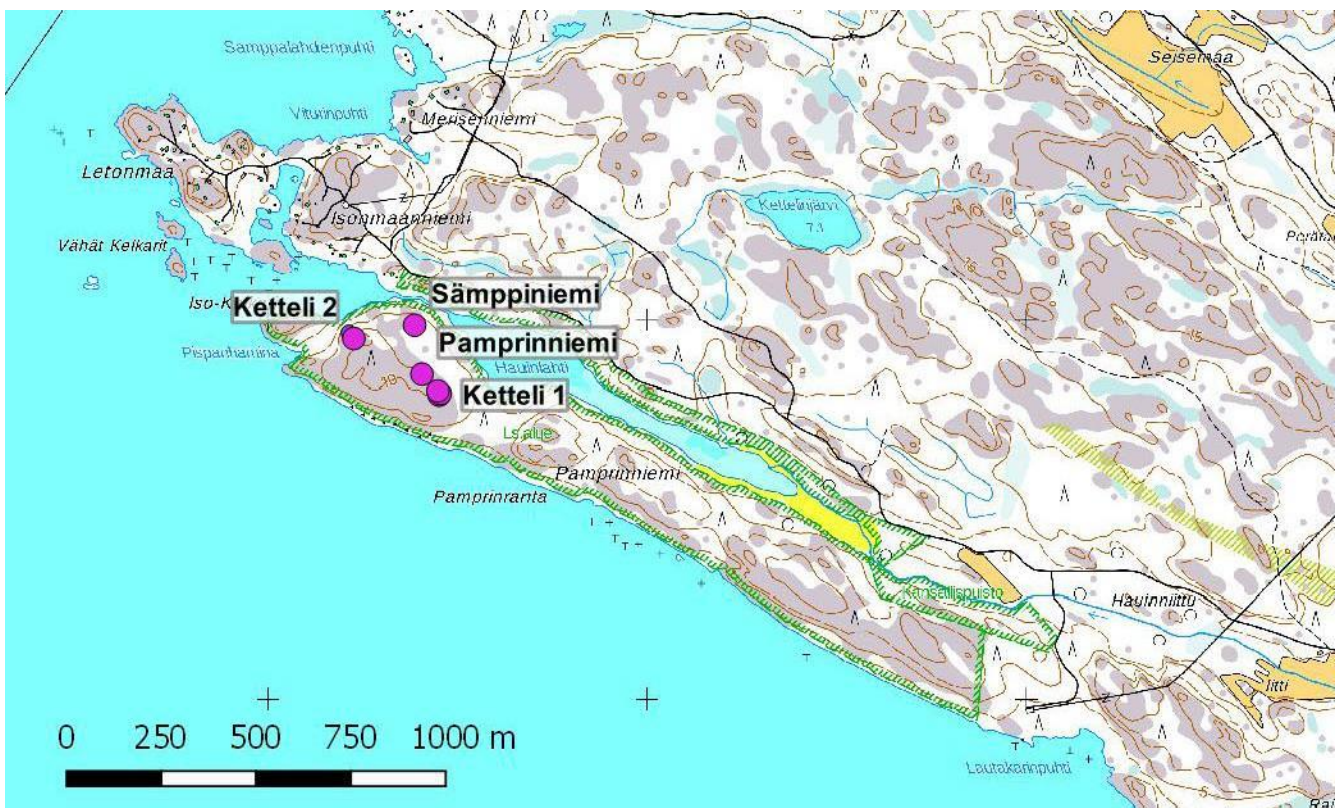
Kartta 3. Ote kartasta isojaonjärjestelyn kartasta vuodelta 1903. Ei mittakaavassa.
Hauinlahden pohjukassa on laaja niittymaa (vihreällä), joka myöhemmin 1900-luvun aikana jää käytöstä.

Kartta 4. Ote peruskartasta PK 1131 06 – 113103 vuodelta 1968. Ei mittakaavassa.
Karttaan on merkitty Pampurinniemi sekä sen kärkeen Sämppiniemi. Sämppiniemen kärjessä on Pispanhamina.

Historiallisissa kartoissa on Pamprinniemeä kuvattu tarkemmin 1700-luvun lopulta alkaen. Karttoihin niemi on merkitty pitkänä kallioisena asumattomana niemenä. Nimistöstä mainittakoon niemen kärjessä sijaitseva Pispanhamina niminen paikka, mikä viitannee vanhaan satamapaikkaan. Toisaalta kansanperinne kertoo, kuinka piispa tuli tänne Pahamaata siunaamaan ja siunauksellaan karkotti täällä asustaneet hiidet, jotka sitten seilasivat punaisilla paasilla Pamprinniemen kärjestä merelle. Tästä syystä kansanperinne nimeää niemen kärjessä olevan poukaman Piispanhaminaksi. Toisen paikallisen perimätiedon mukaan Pispanhamina on paikka, jossa Piispa Henrik nousi ensimmäisen kerran Suomen kamaralle. Peruskartassa vuodelta 1968 niemen kärkeen on merkitty Pispanhaminan lisäksi paikka nimellä Sämppiniemi, mitä nimeä ei enää nykykarttaan ole merkitty.

Maastotarkastuksessa tarkastettiin yleiskaavaan merkityt muinaisjäännekohteet Pamprinniemessä lähiympäristöineen kohteiden sijainnin ja laadun varmistamiseksi. Maastotöiden yhteydessä löydetyt kohteet dokumentointiin muistiinpanoin, GPS-laitteella sekä valokuvaamalla. GPS-mittauksiin käytettiin Garmin GPSmap 62s laitetta. Mittausten tarkkuutena avoimessa maastossa voitaneen pitää noin $\pm 3-5$ metriä. Maastossa kohteiden paikantamisen perusteena oli maaston topografia ja havainnot. Raportointivaiheessa analysoitiin maastotöiden yhteydessä kerätty aineisto sekä laadittiin raportti ja siihen liittyvät luettelot ja kartat. Raportin koordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN -järjestelmän mukaisina. Inventointiin liittyvät digitaalivalokuvat ja raportin alkuperäiskappale on arkistoitu Heiskanen & Luoto Oy:n arkistoon Tampereella.

Kartta 5. Havaitut kohteet. Mittakaava 1: 20 000.

3 Kohteet

Kartta 6. Tarkastuksessa havaitut kohteet. Mittakaava 1:5000.

Karttaan on merkitty violetilla värillä havaintopisteet (GPS).

Sinisellä värillä on koordinaattipisteet, jotka on merkitty Karhunhammas 14 tietojen mukaan.

3.1 Ketteli 1

Nimi	Ketteli 1
Kunta:	Uusikaupunki
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Ajoitus:	esihistoriallinen
Muinaisj.tyyppi:	kivirakenteet, röykkiöt
Koordinaatit (ETRS-TM35FIN)	
N	6773800
E	189451
Z/m.mpy	
Koord.selite	GPS mittaus
Aiemmat tutkimukset:	Karhunhammas 14: Uusikaupunki Ketteli (sivu 91)

Karhunhammas 14 (1992) kuvaa kohdetta seuraavalla tavalla:

Sijainti (YKJ 1):	X = 676305	Y = 151412
Tasosijainnin tarkkuus:	50	
Kunto:	2 (purkamis- tai kaivamisjälkiä)	
Pituus:	3,3 m	
Leveys:	3,3 m	
Korkeus:	0,5 m	
Pituusakselin suunta:	0 (ei tiedossa tai voida määrittää)	
Muoto:	2 (pyöreä tai soikea)	
Leikkaus:	4 (kraatterimainen)	
Maaperä:	A (avokallio)	
Mahdollinen epävarmuus:	1 (muodostelma on maastohavaintojen ja/tai dokumenttien perusteella luokiteltu epävarmaksi esihistorialliseksi haudaksi)	

Havainnot 2018:

Maastossa havaittiin kohdassa (ETRS TM35 FIN: P = 6773800; I = 189451) avokalliolla pyöreä sammalen peittämä kehämäinen kiviraunio, jonka halkaisija on noin 3,3 metriä ja korkeus 0,5 metriä. Raunion kakkoisreuna on jyrkkä ja pohjoisreuna lähes huomaamaton. Röykkiön muotoa voisi kutsua kraatterimaiseksi. Röykkiötä peittää kauttaaltaan sammal ja sen havaitseminen etäältä on hankalaa. Havaintojen perusteella kyseessä on aiemmin mainittu röykkiö Ketteli 1, jonka sijaintikoordinaatit on merkitty kohteen sijaintikoordinaateiksi.

Rakenteen ympäristössä on kiviä ja luontaista kivikkoa. Raunion pohjoispuolella maasto laskee kohti pohjoista.

Röykkiön pohjoispuolella on kivikko, jossa on muokkauksen perusteella syntyneitä kehämaisja rakenteita. Kyseessä saattaa olla laaja röykkiö tai ihmisen muokkaama luonnonkivikko. Selkeimmät rakenteet ovat seuraavat:

Kiveyksen kaakkoisosassa (P = 6773805; I = 189454) on halkaisijaltaan 1,5 kuoppa, jonka ympärysvallit ovat noin 1 metriä leveät. Kuopan syvyys on noin 0,7 metriä.

Kiveyksen luoteispäässä (P = 6773812; I = 189448) on kraatterimainen kivi-rakenne (halkaisija noin 1,5 metriä), joka on hyvin matala (0,2 metriä).

Mielenkiintoista rakenteiden sijainnissa on, että ne sijaitsevat loivasti kohti pohjoista laskevalla kalliorinteellä. Saattaa olla, että kivikkoon raivatut kuopat ovat vanhoja säilytyskuoppia. Ulkoisten piirteidensä perusteella röykkiö sekä läheiset rakenteet saattavat olla esihistoriallisia.

Kuva 1. Röykkiö Ketteli 1 on sammalen peittämä.

Kuva 2. Kiveys röykkiön pohjoispuolella. Etualalla matala kraatteri.

3.2 Ketteli 2

Nimi	Ketteli 2
Kunta:	Uusikaupunki
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus:	historiallinen aika (?)
Muinaisj.tyyppi:	kivirakenteet, röykkiöt
Lukumäärä:	1
Koordinaatit (ETRS-TM35FIN)	
N	6773950
E	189226
Z/m.mpy	
Koord.selite	GPS mittaus
Aiemmat tutkimukset:	Karhunhammas 14: Uusikaupunki Ketteli (sivu 91)

Karhunhammas 14 (1992) kuvaa kohdetta seuraavalla tavalla:

Sijainti (YKJ 1):	X = 676320	Y = 151387
Tasosijainnin tarkkuus:	50	
Kunto:	2 (purkamis- tai kaivamisjälkiä)	
Pituus:	1,9 m	
Leveys:	1,8 m	
Korkeus:	0,5 m	
Pituusakselin suunta:	0 (ei tiedossa tai voida määrittää)	
Muoto:	2 (pyöreä tai soikea)	
Leikkaus:	5 (tasalakinen)	
Maaperä:	A (avokallio)	
Mahdollinen epävarmuus:	1 (muodostelma on maastohavaintojen ja/tai dokumenttien perusteella luokiteltu epävarmaksi esihistorialliseksi haudaksi)	

Havainnot 2018:

Paikalla havaittiin tasalakinen ja suorakulmainen kivröykkiö, jonka päällä on mahdollisesti aikaisemmin pystyssä ollut laakakivi. Röykkiön koko pohjoinen-etelä -suunnassa on 1,9 metriä ja itä-länsi -suunnassa 1,1 metriä. Korkeutta rakenteella on noin 0,5 metriä. Jos rauenneet kivet lasketaan mukaan, on rakenteen itä-länsi leveys hieman suurempi. Kyseessä on todennäköisesti toinen Karhunhammas 14 mainituista kohteita.

Ulkoisten tuntomerkkien perusteella röykkiö muistuttaa enemmän rajamerkkiä kuin esihistoriallista röykkiötä. Tarkasteltujen historiallisten karttojen perusteella alueella ei ole sijainnut rajaa.

Kuva 3. Röykkiö Ketteli 2:n päällä makaa laakakivi, joka on mahdollisesti aiemmin ollut pystyssä. Myös muut raunion reunimmaisiet kivet vaikuttavat rauenneilta.

Kuva 4. Röykkiö Ketteli 2 sijaitsee avokallion laidassa.

3.3 Pamprinniemi 1

Nimi	Pamprinniemi
Kunta:	Uusikaupunki
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus:	historiallinen aika
Muinaisj.tyyppi:	Kivikompassi
Lukumäärä:	1
Koordinaatit (ETRS-TM35FIN)	
N	6773856
E	189406
Z/m.mpy	
Koord.selite	GPS mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Avokalliolla sijaitsee kompassiruuus, jonka pohjoinen-etelä mitta on 4 metriä ja itä-länsi mitta on 3,3 metriä. Kompassin väli-ilmansuunnista on ainoastaan lounainen sakara. Kivien halkaisija on noin 20 – 30 cm. Kivikompassi on rakennettu avokalliolle. Nykyisin paikalta ei ole, ainakaan kesäaikaan, näkymää merelle.

Kiviä sekä kalliota peittää sammal, joten rakenne on ollut paikallaan melko pitkään. Yleensä kivikompassit ajoitetaan 1400 – 1700 -lukujen väliselle ajalle.

Kuva 5. Kompassiruuus kuvattuna etelästä.

3.4 Sämppiniemi

Nimi	Sämppiniemi
Kunta:	Uusikaupunki
Laji:	muu kulttuuriperintökohde
Ajoitus:	historiallinen aika (?)
Muinaisj.tyyppi:	kivirakenteet, rökkiöt
Lukumäärä:	1
Koordinaatit (ETRS-TM35FIN)	
N	6773985
E	189386
Z/m.mpy	
Koord.selite	GPS mittaus
Aiemmat tutkimukset:	-

Pyöreä kivröykkiö sijaitsee avokallion korkeimmalla kohdalla. Röykkiö on pyöreähkö kekomainen kasa suurehkoja kiviä. Pyöreän kasan halkaisija on 1,1 metriä ja korkeus 0,4 metriä. Röykkiön päällä kasvaa sammalta.

Oletan, että kyseessä on historiallisen ajan rakennelma, kuten rajamerkki tai muu rakenne. Ulkoisesti rakenne ei muistuta esihistoriallista rökkiötä. Kohde nimettiin vuoden 1968 peruskartassa olevan nimen mukaan.

Kuva 6. Kivröykkiö sijaitsee avokallion laella.

4 Tulokset

Tarkastuksen tuloksena voitiin paikallistaa Uudenkaupungin yleiskaavaan merkityt kohteet, jotka olivat todennäköisesti merkitty kaavaan Turun yliopiston vuonna 1992 laatimaan julkaisuun Karhunhammas 14, *Luettelo Suomen rannikon hautaraunioista*. Röykkiöistä erityisesti Ketteli 1 vaikutti mielenkiintoiselta ja se saattaa ajoittua esihistorialliselle ajalle. Röykkiöistä Ketteli 2 vaikutti nuoremmalta, todennäköisesti historiallisella ajalla rakennetulta kivirauniolta. Samantapaisia raunioita kuin Ketteli 2 on käytetty rajamerkkeinä, mutta kyseisellä paikalla ei tiedetä sijainneen tilus- tai kylänrajaa, joka olisi merkitty kivipyykillä. Molemmat kohteet tulkittiin kuitenkin muinaisjäännöksiksi.

Tarkastuksen yhteydessä havaittu ennestään tuntematon kohde Pamprinniemi on kivikompassi, joka on myös muinaisjäännös. Kivikompassit liittyvät useimmiten vanhoihin kalastus- ja rantautumispaikkoihin. Tämä sopii hyvin Pamprinniemeen, sillä niemen kärjessä on arveltu sijainneen muinaisen satamapaikan, joka on peruskarttaan merkitty nimellä Pispanhamina.

Toinen Pamprinniemen kärjessä havaittu kivi-röykkiö on todennäköisesti kivirakenteista nuorin. Se nimettiin vuoden 1968 peruskartasta löytyvän nimen perusteella Sämppiniemeksi ja luokiteltiin muuksi kulttuuriympäristökohteeksi.

Havaintojen perusteella Pamprinniemi lähialueineen olisi hyvä tutkia arkeologisesta näkökulmasta tarkemmin, sillä alueella saattaa sijaita ennestään tuntemattomia esihistoriallisen tai historiallisen ajan kohteita. Erityisen kiinnostavana alueena voidaan pitää Pispanhaminan (tunnetaan myös nimellä Piispanhamina) ympäristöä niemen kärjessä, jonne liittyy piispa Henriikkiin liittyvää perimätietoa. Myös kalaisana lahtena tunnetun Hauinlahden rannoilla saattaa olla vanhoja elinkeinohistoriallisia jäänteitä, kuten pyyntilaitteita. Kokonaisuudessaan niemi muodostaa luonnonkauniin ympäristön, joka on säilynyt lähes luonnontilaisena. Tämä on varmasti osaltaan edistänyt alueen arkeologisten arvojen säilymistä.

Tampereella 31.7.2018

Kalle Luoto

5 Tärkeimmät lähteet

Salo Unto, Tuovinen Tapani & Vuorinen Juha-Matti 1992. *Luettelo Suomen rannikon hautaraunioista. Osa 1. Turun ja Porin läänin rannikon varhaismetallikautiset hautarauniot; Osa 2. Suomen rannikon arkeologisin kaivauksin tutkitut varhaismetallikautiset hautarauniot.* Turun yliopiston arkeologian oppiaine. Karhunhammas 14 (toim. Korkeakoski-Väisänen, Lähdesmäki, Nissinaho & Tuovinen)

Uudenkaupungin yleiskaava (25.8.1994)
<https://kartta.uki.fi/IMS/fi/Map?mid=3p23>

Kansallisarkisto, kartat

Maanmittaushallitus, Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Pyhämaa

Ketteli; Isojako 1799-1799 (A87:5/1-6)

Ketteli; Isojaonjärjestely sekä tilusvaihtoja koskien seuraavia taloja: Pitkäluoto N:t 1-3 ja

Pyhämaa N:o 6 1903-1903 (A87:5/15-34)

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma)

Pitäjäntkartasto > Pyhämaa (1131 06 la.* -/- -)

Senaatin kartasto > [Pyhämaa] (XIV 11)